

Вони вже там.

Чорні хлопці в білих костюмах, прокинулися раніше за мене, щоб у коридорі здійснити свої статеві акти й усе прибрати, поки я їх не заскочив.

Саме прибирають, коли я виходжу: всі троє похмурі й усім незадоволені — ранньою годиною, і цим місцем, і тими людьми, з якими їм доводиться працювати. Коли вони отакі незадоволені, ліпше їм на очі не потрапляти. Тихо як порох скрадаюся в парусинових черевиках попід стіною, але їхні чутливі прилади рееструють мій страх, і тоді всі троє водночас зводять погляди, і на чорних обличчях очі світяться, як лампи ззаду на старому радіоприймачі.

— А ось і Вождь. Крутий Вождь, братани. Старий добрий Вождь Помело. Ось тобі, Вождь Помело...

Пхають мені швабру в руки й показують місце, де мені сьогодні мити, і я рушаю туди. Один гепає мене ззаду по ногах держалном мітли: хутчій!

— Хо! Диви як схопив! Такий здоровань, міг би ябко в мене з голови зубами зняти, а слуха як ляля.

Сміються, а тоді чути, як вони, схиливши голови, шепочуться в мене за спиною. Гуде чорна машинерія, гуде ненавистю, смертю й іншими лікарняними таємницями. Навіть не стишують голосів, ділячися своїми ненависними секретами, коли я поряд, бо гадають, що я глухонімий. Усі так гадають.

Хоч у чомусь я їх перехитрував. Якщо в цьому гидкому житті половина індіанської крові колись мені й допомагала, то це хитрувати: допомагала всі ці роки.

Мию коло дверей відділення, коли з того боку брякає ключ, і я здогадуюся, що це Старша Сестра: замок слухається ключа, відмикається тихо, швидко й легко, бо вона стільки вже має справу з замками! З хвилею холоду вона прослизає у двері й замикає їх по собі, й мені видно, як пальці її ковзають блискучим металом: на кінчиках вони того самого кольору, що і її уста. Помаранчеві. Наче кінчик паяльника. Колір чи то гарячий, чи то холодний — на дотик і не скажеш напевно.

В руках у неї плетена сумка, схожа на ті, якими торгує уздовж розпечених серпневих трас плем'я ампкава: така собі скринька з мотузяною ручкою. Ця сумка в неї всі роки, що я тут. Плетиво нещільне, і видно, що всередині: нема ні пудри, ні помади, ні інших жіночих дрібничок, а є тисячі предметів, якими вона сьогодні скористається для виконання своїх обов'язків: колеса й шестірні з аж лискучими зубчиками; крихітні пігулки, що блищать як порцеляна; шприци, і пінцети, і маленькі обценьки, і мотки мідного дроту...

Проходячи повз мене, вона коротко киває. Швабра втирає мене в стіну, і я посміхаюся, силкуючись — наскільки можливо — обдурити її знаряддя, а для цього не можна зустрічатися з нею очима: коли очі заплющені, про тебе небагато можна дізнатися.

Поринувши в темряву, чую, як гумові підбори тупають по кахлях: попри мене вона виходить у коридор, і в такт її крокам брязкотить вміст плетеної сумки. Ступає напружено. Коли я розплющую очі, вона вже в кінці коридору, повертає за ріг до сестринського посту, де й сидітиме цілий день за столом, визираючи у віконечко й нотуючи все, що відбуватиметься

наступні вісім годин просто перед нею, у вітальні. На саму думку про це обличчя в неї вияснюється.

І тут... вона помічає чорних хлопців. Вони й досі стоять разом, перешіптуючись. Не почули, як вона зайшла у відділення. Відчули, що вона сердито на них позирає, та запізно. Головою треба думати й не збиратися й шепотітися, коли вона от-от має з'явитися у відділенні. Збентежені обличчя відскакують врізнобіч. А вона вже хижо скрадається до них, затиснутих у кінці коридору, як у пастці. Вона добре знає, про що вони балакали, і видно, що вона люта як шляк. Зараз тим чорним виродкам руки-ноги повисмикує, ось яка вона люта. Надимається від люті, надимається — білий халат на спині от-от трісне, а руки розсуває так, що всю трійцю разів п'ять-шість обхопити зможе. Озирається, викрутивши велетенську голову. Нікого нема, ніхто не побачить, тільки старий Бромден Помело, індіанець-напівкровка, ховається за своєю шваброю, але на допомогу покликати він не може, бо не говорить. Отож вона дає собі волю: нафарбована посмішка перетворюється на вищир, а сама вона дедалі більше надимається, вона вже як трактор, вона вже така велетенська, що нюхом чути всю ту машинерію у неї всередині, от як, буває, смердить перевантажений двигун. І я, затамувавши подих, думаю: Боже мій, цього разу воно таки станеться! Цього разу навколо них стільки ненависті накопичиться, що вони одне одного на шмаття роздеруть, не тямлячи себе!

Та щойно оті розсувні руки починають загібати чорних хлопців, а хлопці вже держалними мітел готові її знизу розпатрати, як виходять зі спальні пацієнти подивитися, що за гвалт, і сестрі доводиться перевертатися назад, поки ніхто не заскочив її у своєму справжньому моторошному вигляді. І заки пацієнти протруть очі, заки зможуть здалеку роздивитися, що́ там за шарварок, перед ними вже старша медсестра, як завжди усміхнена, спокійна і стримана, попереджає

чорних хлопців, щоб не стовбичили тут, пліткуючи, в *понеділок*, коли *стільки* роботи чекає на всіх у цей перший робочий ранок...

— ...старий лихий ранок понеділка, хлопці, ви ж розумієте...

— Ага, пані Рекет...

— ...і на ранок у нас призначено чимало процедур, тож якщо ваші теревені не надто *нагальні*...

— Ага, пані Рекет...

Не договоривши, вона киває кільком пацієнтам, які стоять навколо й витріщаються червоними і запухлими зі сну очима. Киває кожному. Рух чіткий, автоматичний. Обличчя в неї гладеньке, рахубне, точене, як у коштовної ляльки, шкіра — мов тілесного кольору емаль, така собі суміш білого та кремового, блакитні дитячі очі, носик невеличкий, з маленькими рожевими ніздрями,— усе ідеально пасує, крім кольору вуст і нігтів, а ще розміру грудей. У процес виробництва закралася помилка, і до цього ідеального загалом творіння приліпили великі жіночі перса, й очевидно, що сестру вони дратують.

Люди досі стоять і чекають — хочуть знати, чого вона так наскочила на чорних хлопців, отож вона, згадавши про мене, каже:

— А оскільки сьогодні *понеділок*, хлопці, може, покладемо добрий початок тижню й передовсім поголимо пана Бромдена, поки в голярню по сніданку не збігся натовп,— тоді, може, вдасться уникнути... е-е-е... звичних клопотів з ним, як ви гадаєте?

Поки ніхто не обернувся у пошуках мене, я задкую в комірчину, рвучко зачиняю двері й, поринаючи в темряву, тамую подих. Голитися перед сніданком найгірше. Коли вже щось кинув за драбину, то сили додається. На сон не так тягне, і тим виродкам, які працюють на Комбінат, не так легко підкрастися до тебе зі своєю машинерією замість електробритви.

Та коли тебе голять *до* сніданку, як сестра ото іноді велить, о шостій тридцять у кімнаті, що складається з самих білих стін і білих ванн і довгих люмінесцентних ламп у стелі, які розганяють усі тіні, й навколо тебе верещать обличчя, опинившись у пастці дзеркал, — тоді які в тебе шанси проти їхньої машинерії?

Заховавшись у комірчині, я дослухаюся, і в темряві калатає моє серце, а я силкуюся не боятися, силкуюся думати про щось інакше — повертаюся подумки назад і пригадую наше селище, і велику річку Колумбію, і як одного разу ми з татом полювали на птахів серед заростів кедрів неподалік міста Даллза... Та як завжди, коли я намагаюся подумки повернутися в минуле й заховатися там, у спогади просочується страх. Відчуваю, як іде коридором найдрібніший з-поміж чорних хлопців, нанюхуючи мій страх. Чорні ніздрі роздуваються, вони як два розтруби, а величезна голова крутиться туди-сюди — нюхає, втягує страх зі всього відділення. Ось він занюхав мене, і чути, як він пирхає. Він не знає, де я заховався, але він полює на нюх. Я застигаю...

(Тато велить застигнути, каже: собака зачув птаха десь поблизу. Ми в Даллзі позичили пойнтера. У селищі всі пси — нікчемні дворняжки, каже тато, риб'ячі тельбухи жеруть — не відчувається в них порода; а цей пес — у нього *інстинкт!* Я нічого не кажу, бо на верхівці густого кедра вже бачу птаха — сірий клубок настобурченого пір'я. Унизу колами бігає пес: запах усюди, неможливо знайти джерело. Птах у безпеці, поки не ворухнеться. Він добре тримається, але собака все нюхає і кружляє, гучніше і ближче. І птах не витримує — розправивши пір'я, вилітає з кедра просто під шріт з татової рушниці).

Не встигаю я відбігти й десятих кроків од комірчини, як чорний коротун разом з одним зі здорованів хапає мене і тягне до голярні. Я не опираюся, не галасую. Верещати тільки

гірше. Тож я тамую крик. Тамую, поки вони не беруться до моїх скронь. Я не певен, що це замість бритви ота їхня машинерія, поки вона не торкається скронь,— далі я вже не можу стримуватися. Коли вони беруться до скронь, про силу волі вже не йдеться. Просто... натискається *кнопка*, лунає: «Тривога! Тривога!» — і я вмикаюся на повну гучність, аж наче вже й звуку немає, тільки всі кругом верещать на мене з-поза скляної стіни, затиснувши вуха долонями,— ціле коло облич з роззявленими ротами, з яких не вихоплюється ані звуку. Мій власний звук поглинає всі інші звуки. А тоді знову вмикають туманну машину, й вона обсипає мене холодним і білим, як молоко, та так густо, що можна було б і сховатися, якби мене не тримали. В тумані не бачу й на шість дюймів од себе, а крізь моє завивання чути хіба, як Старша Сестра, вереснувши, кидається в коридор, відштовхуючи пацієнтів з дороги своєю плетеною сумкою. Чую, як вона наближається, та все одно не можу притлумити зойки. Так і горлаю, поки вона не опиняється поряд. Мене тримають, а вона пхає мені в рота оту плетену сумку з усім вмістом, а відтак ще й проштовхує глибше держалном швабри.

(В тумані заливається блакитний гончак, бігає перестрашено і розгублено, бо не бачить нічого. Немає на землі слідів, окрім його власних, і він нюхає тут і там своїм холодним рожевим носом, та чує тільки запах власного страху — страху, який пече його, мов пара). І коли мене припече, як його, я нарешті розповім усе — про лікарню, про сестру, про хлопців — і про Макмерфі. Я стільки мовчав, що слова вивергнуться з мене, мов повінь, і ви подумаете: та цей парубок маячить і марить, о Боже; ви подумаете: такого жажіття просто не могло бути, така страхота просто не може трапитися насправді! Та прошу вас, будь ласка... Мені ще важко, думаючи про це, тримати голову ясною. Та це правда, навіть якщо цього й не було.

Коли туман, наскільки мені видно, розсіюється, я сиджу у вітальні. Цього разу мене в Шокову Шопу не пхали. Пам'ятаю, витягнули з голярні й замкнули в ізоляторі. Не пам'ятаю, чи дали сніданок. Мабуть, не дали. Пригадую, були такі ранки, коли я сидів у ізоляторі, а чорні хлопці носили добавку — начебто мені, а насправді самі все з'їдали,— поки всі троє не поснідають, а я лежав на просмердженому сечєю матраці, спостерігаючи, як мегелять вони яйце з підсмаженим хлібом. Долинає запах смальцю, і чути хрускіт хліба. А бувало, принесуть мені холодну маїсову кашу та примушують їсти без солі.

А цього ранку я просто не пам'ятаю. В мене запхали стільки так званих пігулок, що я отямився аж тоді, коли долинуло, як відчиняються двері у відділення. Те, що відчиняються двері у відділення, означає, що вже щонайменше восьма, означає, що я пролежав без тями в ізоляторі десь години півтори і техніки могли спокійно прийти та вмонтувати мені все, що накаже Старша Сестра, а я про це б і гадки не мав.

Чути гамір біля дверей, отам у коридорі, де мені не видно. Вхідні двері починають відчинятися о восьмій і потім за день відчиняються й зачиняються тисячу разів: *шушурх, клац!* Щоранку ми сидимо рядком попід стінами вітальні, по сніданку складаючи пазли, дослухаючись, чи не брязне в замку ключ, і чекаючи, хто зараз з'явиться. Більше особливо нема чого робити. Іноді оті двері впускають молодого інтерна: приходять раненько, щоб оглянути нас До Прийому Ліків. ДПЛ, ось як це називається. Іноді чиясь жінка приходиться на високих підборах, притискаючи сумочку до живота. Іноді гурт шкільних учительок, яких водить на екскурсію той дурний піарник, що постійно сплескує вологими долонями, повторюючи, як він тішиться, що в психіатричних шпиталях позбулися старомодної бруталності. «Яка *радісна* атмосфера, ви не згодні?»

Плескаючи в долоні, метушиться довкола вчительок, які за-
для безпеки туляться разом. «Як подумаю про давні дні, про
бруд, і погане харчування, і навіть — так-так — жорстокість,
тоді я розумію, пані, що наша кампанія принесла плоди!»
Хай хто заходить у двері, з ним приходиться хіба розчарування,
та надія все-таки лишається, і коли ключ устромляється у за-
мок, усі голови піднімаються, мов їх за ниточки смикають.

Цього ранку замок скреготить якимось дивно: за дверима не-
звичайний відвідувач. Чути голос Охоронця, різкий і нетерп-
лячий: «Новачок, розпишіться за нього»,— і чорні хлопці
підходять.

Новачок. Усі кидають карти й «монополію», обертають-
ся до дверей. Зазвичай я в цей час підмітаю в коридорі, тож
міг би побачити, кого там реєструють, але сьогодні вранці, як
я вже пояснив, Старша Сестра напихала в мене тисячу фунтів
гідоти, тож я з крісла зрушити не можу. Зазвичай я перший
бачу новачків: як вони прослизують у двері та скрадаються
попід стіною, а потім стоять перелякано, поки чорні хлопці
прийдуть за них розписатися й забрати в душеву, де роздяга-
ють і лишають тремтіти біля відчинених дверей, а самі, шкі-
рячись, бігають коридором у пошуках Вазеліну. «Потрібен
вазелін,— кажуть вони Старшій Сестрі,— для термометра».
Вона обводить їх поглядом. «Ну *авжеж*,— і вручає їм банку,
куди влізе щонайменше галон,— тільки, хлопці, не треба там
купчитися». А тоді двоє з них, а може, і всі троє опиняються
в отій душовій разом з новачком, обмашують термометр ва-
зеліном — шаром завтовшки з палець — і все кудкудакають:
«Отак, мамцю, отак»,— а далі, зачинивши двері, вмикають
водночас усі душі, аж не чути вже нічого, крім сердитого си-
чання води на зелених кахлях. Я ж бо там майже щодня, я мов
навіч це бачу.

Та сьогодні вранці мушу сидіти на кріслі, дослухаючись,
як до нас приймають новачка. Однак, хоч бачити його я не

можу, та одразу розумію, що це непростий новачок. Не чути, щоб він скрадався попід стіною, а коли йому кажуть про душ, він не здається з тихеньким млявим «так», а відповідає гучним металевим голосом, що він і так уже збіса чистий, спасибі, не треба.

— Мене вже помили сьогодні вранці в суді, а вчора ввечері — у в'язниці. І, *присягаюся*, вуха б мені теж добре прополоскали дорогою сюди, в таксі, якби тільки мали чим і як. Дідько, таке враження, що як мене кудись посилають, щоразу мене треба шарувати до, після й під час цього дійства. Почувши дзюрчання води, я вже зразу починаю збирати речі. І *відчетися* ти з цим термометром, Сем, дай мені хвилю роззирнутися в новій домівці: я ще в житті не був у інституті психології.

Пацієнти презираються, обличчя в усіх збентежені, потім знову обертаються до дверей, з-за яких і досі чути його голос. Невже обов'язково так кричати, коли чорні хлопці зовсім поряд? Таке враження, наче він промовляє згори вниз — наче він ширяє вгорі, ярдів за п'ятдесят звідси, і гуркоче до тих, що лишилися на землі. З голосу він здоровань. Чути, як він іде коридором, і з кроків теж видається, що він здоровань, і він точно вже не скрадається: у нього підбиті залізом підбори, які цокають по підлозі, наче підкови в коня. А тоді він з'являється в дверях: великі пальці зачеплені за кишень, взуті в чоботи ноги широко розставлені,— й ото він так стоїть, а всі на нього витріщаються.

— Доброго *ранку*, братани.

Над головою в нього висить на мотузці паперовий капелюх ще з Дня усіх святих, і новачок, потягнувшись рукою, штурхає його, аж той починає крутитися.

— Який чарівний осінній день.

Своєю манерою говорити трохи нагадує мого тата: голос гучний і збитошний, але новачок зовсім не схожий на тата:

тато був чистокровним колумбійським індіанцем,— вождем,— твердим і лискучим, як рушнична кольба. А цей парубок рудий: у нього довгі руді бакенбарди, а з-під кашкета визирають сплутані кучері, які давно вже слід підстригти, а ще він широкий: тато був високий, а цей широкий — і плечі широкі, і груди, і щелепа, і біла диявольська посмішка теж широка, і твердість у нього зовсім не така, як у тата,— це твердість бейсбольного м'яча під потертою шкірою. Поперек носа тягнеться поріз, спускаючись на щоку,— хтось його добре припечатав у бійці,— і з того порізу досі не зняли шви. Новачок стоїть в очікуванні, а що ніхто й не думає говорити до нього, він починає реготати. Важко сказати, чого він регоче,— нічого кумедного не відбувається. Але сміється він зовсім не так, як піарник,— це регіт гучний і вільний, він вихоплюється з розтягнутого в усмішці рота, колами розіходячись далі й далі, поки хвилі його не починають битися в стіни по всьому відділенню. Це зовсім не такий сміх, як у товстуна-піарника. Це справжній сміх. І зненацька мені спадає на думку, що це перший сміх, який чую я за багато років.

А новачок стоїть і роздивляється нас, погойдуючись на закаблуках чобіт, і все регоче, регоче. Потім, так і не виймаючи великих пальців з кишень, решту пальців він спітає на животі. Долоні в нього великі й зашкарублі. У відділенні всім — пацієнтам, персоналу, геть усім — просто мову відібрало від нього з його сміхом. Але ніхто не зупиняє новачка, ніхто й слова не зронить. Отож він регоче, поки не нарегочеться, а далі заходить у вітальню. І хоч він уже й не сміється, цей сміх і досі висить довкола, як висить ото звук, коли нарешті припиняє гудіти великий дзвін,— сміх у новачка в очах, у тому як він шкіриться й іде перевальцем, у тому як говорить.

— Мене звати Макмерфі, братани, Р. П. Макмерфі, і я азартний гравець.